

**Amit a néprajztudomány régóta tud a táragegyökérről
Adatok a volgameinti hérics (*Adonis volgensis*) népi gyógyászati felhasználásához**

Bánfi Péter

Abstract

What ethnology has known about ‘táragey’ for a long time. Data on the application of *Adonis volgensis* in traditional medicine. The *Adonis volgensis* is a rare and emblematic species of Körös-Maros National Park, and it is also an example of species of the Eurasian steppe zone presented in the Carpathian Basin. The role of Adonis root in traditional medicine, its application as ‘táragey’ (or ‘tályoggyökér’) in human and animal medicine is thoroughly discussed in botanical literature related to the discovery and protection of the species’ habitat in Hungary. In our brief report our aim was to draw attention to the fact that pieces of botanical literature from the second half of the 20th century withheld the use of ‘táragey’ well-known in ethnology – supposedly in accordance with the expectations of that era –, which was abortion.

Keywords: *Adonis volgensis*, ‘táragey’, traditional methods of birth control

Kulcsszavak: volgameinti hérics (*Adonis volgensis*), táragegyökér, népi születésszabályozás

A volgameinti hérics (*Adonis volgensis*) a Körös-Maros Nemzeti Park emblematikus, ritka faja. Elterjedési területe az eurázsiai sztyeppzónában az Altajtól kezdődően Kazahsztán északi részén, Dél-Oroszországon, a Fekete-tengermelléki-alföldön és a Moldvai-hátságon át húzódik, majd Dobruzdán és a Bolgár-táblán keresztül nyúlik be a Kárpát-medence erdőssztyepp-zónájába, annak legszárazabb, az Alföld központi részét képező régiójába, a Körös–Maros közére és a Nagykunságba (HOFFMANN 1998). Előfordulásának súlypontja a sztyeppzóna északi alegységének, az ún. kétszikűekben gazdag sztyepp természetes zonális gyepeire esik, melyben helyenként tömeges is lehet (SRAMKÓ G. és MOLNÁR Á. P. szóbeli közlése).

A volgameinti hérics hazai, csorvási termőhelyének 1935-ös felfedezéséről és annak körülményeiről számos publikáció született: JÁVORKA (1935), GYÖRFFY (1939), KISS (1960, 1964 és 1983), STERBETZ (1976). KISS (1960, 1964 és 1983) és STERBETZ (1976) a volgameinti (és a tavaszi) hérics gyökereként azonosított, abban az időben a piacokon árusított táragegyökér (tályoggyökér) népi ember- és állatgyógyászati vonatkozásait is részletesen tárgyalják. Műveikben a táragegyökérnek következetesen az alábbi embergyógyászati alkalmazási módjait adják meg: 1. szívbetegségekre, 2. vizelethajtásra, 3. gyomorfájás ellen. Magzatelhajtásra vonatkozó alkalmazásról ezekben a növénytani vonatkozású művekben nem esik szó, annak ellenére, hogy a táragegyökér ez irányú felhasználása minden bizonnyal a szerzők előtt is ismert volt. Bizonyítékul szolgál erre, hogy a fenti művek szerzőinek, Sterbetz Istvánnak és Kiss Istvánnak a közreműködésével Sáfrány József rendezésében 1984-ben született, „A tályoggyökér” című dokumentumfilm az állat- és egyéb embergyógyászati célú alkalmazások részletes bemutatását követően erre a felhasználási módra is utalást tesz („Az egykés vidékeken bizony még magzatelhajtásra is felhasználták a gyökeret.”). Feltételezhető tehát, hogy a néprajzi irodalom által

egyébként jól ismert magzatelhajtási funkciót a szerzők – vélhetően a kor elvárásainak megfelelően – tudatosan elhallgatták műveikben, így a volgamenti hérics kapcsán mind a mai napig nem jelenik meg a növényteni, illetve természetvédelmi munkákban.

A magyar néprajztudomány a kezdetektől foglalkozik a születésszabályozás kérdésével, eleinte főként a 19. és 20. század fordulóján a társadalmi érdeklődés középpontjába kerülő, a paraszti társadalmat érintő ún. „egykekérdés” kapcsán, majd pedig a néprajztudomány komplexitási-igényének fokozatos kibontakozása révén. Témánk megértése érdekében megemlítjük, hogy a néprajzi irodalom számos magzatelhajtási módszert ismer. Ezek között megtalálható a különböző növényi száraz, gyökerek felhelyezése a méhszájhoz a terhesség 12. hetéig, melyek a hatóanyag felszívódása révén fejtik ki hatásukat. GÉMES Balázs (1987) a témát átfogó, összegző művében nem kevesebb, mint 21 növényfaj ilyen célú felhasználásáról közöl adatot a Kárpát-medence száznál is több településéről, így többek között a hunyor- és héricsfélék gyökereként azonosított táraggyökérről is. A GÉMES (1987) által közölt adatok a legkülönbözőbb tájegységekről származnak, anyai mutatja, hogy a módszer az egész Kárpát-medencében általánosan elterjedt volt és komoly múltra tekintett vissza. A felhasználási helyszínek számát illetően GÉMES művében a táraggyökér a fent említett 21 növény közül a négy legtöbb adattal rendelkező közé tartozik. Térségünkben – részben OLÁH Andor (1987) gyűjtése alapján – hét településről közöl adatot, ezek: Battonya, Békéscsaba, Csanádapáca, Doboz, Hódmezővásárhely, Körösladány és Szentés.

Azt, hogy a táraggyökérhez titkolt, törvénytelen felhasználási mód is kapcsolódott, az alábbi, a táraggyökér árusítására vonatkozó, személyes interjúzás során gyűjtött adatokkal szemléltetjük. Adatközlőm anyai nagynyám (született Mazula Ilona), aki a volgamenti hérics utolsó Körös–Maros közén fennmaradt csorvási állományától két falura, az Aradi-hát északnyugati szélén fekvő Csanádapácán született 1936-ban. Élete nagy részét ezen a településen, illetve az '50-es években néhány éven át a Csorvással közvetlenül határos Orosházán élte, így a piacokon árusító ún. táragyos emberekkel e két település piacain rendszeresen találkozott.

Az elmúlt két évben több alkalommal végzett interjúzás során gyűjtött megállapításait az alábbiak szerint adjuk közre.

1. „Mindönütt a piacon árulták. Én először Orosházán hallottam. Még akkor nem is tudtam, hogy mi az.”
2. „Idegön vót, aki árulta, tudtuk, hogy nem apácai születésű, valahunnan gyütt a piacra és akkor az édesgyükér leple alatt árulta a táraggyükeret.”
3. „Vót, hogy férfi, vót, hogy asszony vót, mikor mi, de azt löhetött tudni, hogy ű az.”
4. „Csak gyütt az egyik asszony, mondja hogy »Édesgyükeret!«, az a kezibe vót, azt löhetött árulni. Az is olyan kis fának a gyükere és az édös, mint most a rágógumi.”
5. „Piacon árulták az édesgyükeret, meg a táraggyükeret, de a táraggyükeret nem nagyon vót szabad, [...] azt csak titokban.”
6. „Aki édesgyükeret árult, általában az táraggyükeret is árult.”
7. „Árulták az asszonyok az édesgyükeret, az vót a kezibe, és ha valaki vött, akkor közben odasúgta annak az asszonnak azt is, hogy: »Van táraggyükerem is!«.”
8. „Mönt az asszonyok közt és mondta: »Táraggyükeret asszonyok, táraggyükeret asszonyok!« Így, ilyen halkán, nem kiabáltak.”

Összefoglalás

Rövid közleményünkkel arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a 20. század második felének növénytani irodalma a volgamenti hérics kapcsán valószínűleg tudatosan hallgatta el a táragygyökér egy, a néprajztudomány által jól ismert, széles körben alkalmazott felhasználási módját, a magzatelhajtást. Egyben a táragygyökér árusításának módjáról közöltünk adatokat, mert véleményünk szerint azok a néprajzi adatokat alátámasztva adalékként szolgálnak annak megértéséhez, hogy térségünkben a magzatelhajtás a táragygyökérnek mennyire jelentős alkalmazási módja lehetett az egyéb népi ember- és állatgyógyászati célú felhasználási módok között.

Irodalom

- GÉMES B. (1987): *A népi születésszabályozás (magzatelhajtás) Magyarországon a XIX–XX. században I.* – Documentatio Ethnographica. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest. 296 pp.
- GYÖRFFY I. (1939): Behurcolt-é, avagy őshonos az *Adonis volgensis* Békés megyében? – *Acta Biologica*, Szeged 5: 114–138.
- HOFFMANN M.H. (1998): Ecogeographical differentiation patterns in *Adonis* sect. *Consiligo* (*Ranunculaceae*). – *Plant Systematics and Evolution* 211 (1–2): 43–56.
- JÁVORKA S. (1935): Újabb érdekes növényelőfordulások. Az *A. wolgensis* Stev. a Magyar Alföldön. – *Botanikai Közlemények* 32: 161–163.
- KISS I. (1960): A „tályog-gyökér” előfordulása Orosháza határában. – *A Szántó Kovács Múzeum Évkönyve* 1960: 307–324.
- KISS I. (1964): Az *Adonis volgensis* lelőhelyei és népies gyógyászati vonatkozásai Magyarországon. – *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis* 1964 (2): 25–50.
- KISS I. (1983): A tályog-gyökér. – Kézirat, Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság, Szarvas 20 pp.
- OLÁH A. (1987): *Zöld varázslók, virág-orvosok. Népi gyógynövényismeret Békés megyében.* – Békés M. Tanács V. B. Tudományos Koordinációs Szakbizottság, Békéscsaba. 212 pp.
- STERBETZ I. (1976): A Volga menti hérics. – *Békés Megyei Természetvédelmi Évkönyv* 1: 83–95.

Author's address:

Bánfi Péter
Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság
H-5540 Szarvas, Anna-liget 1.
peter.banfi@kmnp.hu